

ĐỀ TÀI VÀ THỂ LOẠI TRONG SÁNG TÁC CỦA NHẠC SĨ HỒ BẮC

Ngô Thị Hiệp^{1*}

¹Khoa Nghệ thuật, Trường Đại học Hạ Long

* Email: hiepanh72@gmail.com

Ngày nhận bài: 24/10/2022 Ngày nhận bài sửa sau phân biên: 27/02/2023 Ngày chấp nhận đăng: 12/03/2023

TÓM TẮT

“Ông là người chịu đi, chịu viết. Lặng thầm, không khoa trương, cần mẫn, chịu thương, chịu khó như con ong chăm chỉ hút nhụy hoa để rồi trả lại cho đời những giọt mật thơm vàng óng”, nhà báo Lê Việt đã nhận xét như thế về Hồ Bắc, một trong những nhạc sĩ có nhiều tác phẩm được công chúng yêu mến đón nhận. Những sáng tác của Hồ Bắc chính là thành quả lao động nghệ thuật không mệt mỏi của người nghệ sĩ, người chiến sĩ trên mặt trận văn hóa. Những tác phẩm với nhiều dáng vẻ khác nhau đã được ông thể hiện qua các đề tài và thể loại. Đề tài trong các sáng tác của ông phong phú, đa dạng với tình yêu quê hương đất nước, ca ngợi Đảng, Bác Hồ, hình ảnh người lính, tình quân dân qua các thời kì và công cuộc đi lên xây dựng xã hội chủ nghĩa của đất nước... Thể loại chủ yếu được ông sáng tác cho thanh nhạc với số lượng lớn các ca khúc, ca khúc hợp xướng và hợp xướng.

Từ khóa: âm nhạc, Hồ Bắc, tác phẩm, thể loại.

THEME CONTENTS AND COMPOSITION TYPES OF MUSICIAN HO BAC'S WORKS

ABSTRACT

“He is the one willing to go and write. Quiet, unpretentious, diligent, and hardworking like a bee-sucking pistil to bring the golden fragrant drops of honey back to life”, journalist Le Viet commented about Ho Bac, one of the musicians whose works have been well received by the general public. Ho Bac's creations are the result of the tireless artistic labor of an artist and a cultural soldier. He has shown works with a variety of styles, themes, and genres. His works cover a wide range of topics, including love for the homeland, praising the Party, Uncle Ho, images of soldiers, love between soldiers and people throughout the ages, and the work of constructing a democratic society, etc. He composed mostly for vocal music, with a large number of songs, and choral songs.

Keywords: genre, Ho Bac, music, topic.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hồ Bắc sinh ngày 08/10/1930 tại làng Phù Lưu, xã Tân Hồng, huyện Tiên Sơn, tỉnh Hà Bắc (nay là khu phố Phù Lưu, phường Đông

Ngân, thị xã Từ Sơn, tỉnh Bắc Ninh), trong một gia đình giáo học và có truyền thống cách mạng. 15 tuổi, ông đã tham gia cách mạng, sau đó ông vào bộ đội và là cán bộ âm

nhạc của Đoàn văn công sư đoàn 316, Tổng cục hậu cần. Cũng như nhiều văn nghệ sĩ cùng thời, Hồ Bắc đã gắn bó với Hà Nội như quê hương thứ hai của mình. Kể từ nửa sau thế kỉ XX, khi hòa bình lập lại, ông đã rời Đoàn văn công Tổng cục hậu cần về làm công tác biên tập âm nhạc tại Ban ca nhạc Đài Tiếng nói Việt Nam.

Trong suốt cuộc đời hoạt động nghệ thuật, Hồ Bắc đã vinh dự nhận được nhiều giải thưởng của Hội Nhạc sĩ Việt Nam, Bộ Quốc phòng, Đài Tiếng nói Việt Nam, cùng nhiều huân huy chương, giấy khen, bằng khen do các tổ chức khác nhau trao tặng. Trong đó có Huy chương vàng vì thế hệ trẻ do Trung ương Đoàn thanh niên cộng sản Thành phố Hồ Chí Minh trao tặng (1986), Huy chương vì sự nghiệp báo chí do Tổng Liên đoàn Lao động Việt Nam trao tặng (1985), Huy chương vì sự nghiệp báo chí do Hội Nhà báo trao tặng (1990), Huy chương vì sự nghiệp giải phóng phụ nữ do Hội phụ nữ Việt Nam trao tặng (1995), Huy chương vì sự nghiệp phát thanh do Đài Tiếng nói Việt Nam trao tặng (1997). Ngoài ra, ông còn được Nhà nước tặng Huy chương chống Pháp hạng Nhất, Huân chương kháng chiến chống Pháp hạng Nhất, Huân chương Lao động hạng Nhất và giải thưởng Nhà nước đợt I. Bên cạnh công việc sáng tác, Hồ Bắc còn viết lời giới thiệu cho những chương trình ca nhạc, bình giảng các tác phẩm âm nhạc, biên dịch gần 500 ca khúc nước ngoài để phát sóng. Ông là ủy viên Hội Văn nghệ Hà Nội (từ khóa I đến khóa IV). Ngoài ra, ông còn tham gia giảng dạy cho một số đối tượng âm nhạc nghiệp dư (Lê Văn Toàn, 2010).

Với nhiều sáng tác có giá trị nghệ thuật cao, bằng giai điệu và ca từ đẹp, các tác phẩm của Hồ Bắc đã để lại những dấu ấn khó quên trong lòng công chúng. Nhiều ca khúc của ông được khán thính giả yêu mến, đón nhận một cách say sưa như: *Bến cảng quê hương tôi*, *Dáng đứng Việt Nam*, *Ca ngợi Tổ quốc*... Điều này đã khẳng định sự nhạy cảm trong cảm xúc, sức sáng tạo luôn đổi mới trong nhiều tác phẩm của ông.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Trong bài viết này, chúng tôi sử dụng các phương pháp nghiên cứu như sau:

- Phương pháp phân tích và tổng hợp tài liệu: Chúng tôi nghiên cứu, tìm hiểu các tài liệu tham khảo liên quan đến các sáng tác của nhạc sĩ Hồ Bắc; sau đó tiến hành phân tích và tổng hợp các nội dung tài liệu theo hệ thống của bài viết.

- Phương pháp tham vấn: Chúng tôi đã tiếp xúc trực tiếp với nhạc sĩ Hồ Bắc tại nhà riêng của ông. Những thông tin trong buổi tiếp xúc này được chúng tôi ghi chép cẩn thận trong sổ. Đây là những cứ liệu quan trọng để chúng tôi phân tích nội dung đề tài và thể loại trong các sáng tác của nhạc sĩ Hồ Bắc.

3. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

3.1. Đề tài trong các sáng tác của nhạc sĩ Hồ Bắc

3.1.1. Đề tài về quê hương, đất nước

Quê hương, đất nước trong tác phẩm của nhạc sĩ Hồ Bắc đẹp đẽ, tươi sáng, thơ mộng và đầy sức sống thể hiện trong: *Làng tôi*, *Ca ngợi Tổ quốc*, *Tổ quốc yêu thương*...

Làng tôi – dấu mốc đầu tiên (1949) trong sáng tác của Hồ Bắc viết về đề tài đất nước trong chiến tranh là một bài hát giàu chất thơ về làng quê Việt Nam trong buổi đầu kháng chiến. Âm nhạc trong tác phẩm này giàu cảm xúc đã thể hiện được hình ảnh một Việt Nam thật sống động và gần gũi:

“... *Làng tôi sau lũy tre mờ xa*

Tình quê yêu thương những nếp nhà

Làng tôi yên ả bao ngày qua

Những chiều đàn em vui hòa ca

Làng tôi bát ngát cánh đồng mỗi khi thu sang nắng vàng bông lúa chín

Làng mạc vui sống êm đềm, người nông dân hăng hái tăng gia cho đời no...”

Một bức tranh đẹp hiện lên trong một âm thanh bát ngát như vậy. Thế nhưng, sự tàn

phá của chiến tranh, “*Nhưng ngày nào quân cướp tràn qua, đốt phá tan hoang quê nhà tôi xơ xác...*” đã khiến “*Có những người chiến sĩ xa quê hương, súng bên mình cùng tiến bước lên đường*”. Người chiến sĩ ra trận mang theo sức mạnh bất diệt, quyết tâm bảo vệ quê hương, đất nước. Đây là một trong những hình ảnh rất đẹp của bài hát *Làng tôi*.

Ca ngợi Tổ quốc là một trong những hợp xướng nổi tiếng và đặc sắc nhất của nhạc sĩ Hồ Bắc. Đất nước ta đã phải trải qua những đau thương của chiến tranh vệ quốc với những hi sinh, mất mát của biết bao đồng bào, chiến sĩ. Họ đã không tiếc tuổi thanh xuân hiến dâng trọn đời mình cho đất nước:

“... Non sông yêu dấu có những người dân cần lao yêu thương

Đã bao xương máu đổ xuống quê hương cho đồng lúa tốt

Quê nghèo tắm tới nay đổi mới

Kìa nhà sàn chênh vênh trên núi cao ánh sáng điện soi

Tiếng cười rộn rã, bước chân thoát về chợ xa, áo hoa, noọng cười với ta...”

Tổ quốc yêu thương là một tác phẩm hay viết về đề tài đất nước từ thực tiễn lịch sử và sự sống còn của dân tộc. Biểu lộ niềm vui phơi phới của người chiến sĩ trên mặt trận văn hóa với lòng yêu thương, tự hào đất nước, về cảnh sắc thiên nhiên, về truyền thống anh hùng của dân tộc, Hồ Bắc đã viết:

“... *Ta đi trên đường mùa xuân*

Đường vang muôn tiếng hát yêu thương

Trong ánh mắt nụ cười rạng rỡ

Ba mươi năm mới có một ngày

Quê hương ơi biết mấy tự hào...”

Mùa xuân về với đất nước trong nụ cười rạng rỡ, ánh mắt thân thương. Mùa xuân này hoàn toàn khác với những mùa xuân trước, đó là ngày đất nước được giải phóng – “*Ba mươi năm mới có một ngày*”... Bao trùm lên đất nước là cả một không gian bao la, một

thiên nhiên đẹp hữu tình. Con người trong kháng chiến với khát vọng tự do nên tầm nhìn cũng cao xa, mệnh mông, có lẽ vì thế mà nhạc sĩ đặc biệt chú ý tới bầu trời:

“...*Trời quê hương rộng cánh chim bay*

Không còn bóng mây mờ che lối...”

Dáng hình của Tổ quốc trong tác phẩm Hồ Bắc hiện lên sống động qua những lời ca tráng lệ: “*Tổ quốc ơi! Có bao giờ đẹp như hôm nay*”... Cảm xúc dạt dào về đất nước, về quê hương cứ ngân nga mãi trong lòng chúng ta khi tiếp cận và cảm thụ những giai điệu trong bài hát *Tổ quốc yêu thương* của Hồ Bắc về dáng hình đất nước.

Một tâm hồn bay bổng, một tình yêu nước sâu nặng và thiết tha, một đất nước đẹp tươi, hùng vĩ và giàu tiềm năng, nghị lực, một dân tộc anh hùng đã được tác giả nói đến và ca ngợi. Chiều dài của lịch sử, tầm cao của dân tộc, thể đứng bất khuất của con người Việt Nam trong *Dáng đứng Việt Nam* là những điều tốt đẹp nhất được thể hiện trong tác phẩm của nhạc sĩ Hồ Bắc, những tác phẩm đã làm rung động lòng người của cả một thế hệ.

3.1.2. Đề tài ca ngợi Đảng, Bác Hồ

Tiêu biểu cho đề tài này là ca khúc *Hát dưới cây đào Tô Hiệu*. Đây là một tác phẩm ca ngợi Đảng, ca ngợi Bác mang đậm chất dân ca Tây Bắc. Nhạc sĩ Hồ Bắc với lòng yêu nước, niềm tự hào dân tộc đã viết lên những tác phẩm hào hùng, ca ngợi Tổ quốc, ca ngợi Đảng, Bác Hồ kính yêu. Bằng những hình ảnh thật giản dị và đơn sơ, mở đầu tác phẩm *Hát dưới cây đào Tô Hiệu* là một câu hỏi hết sức thân thương và đầy tôn kính:

“... *Ai trồng cây đào trên quê hương ta*

Khi mùa xuân tới hoa nở ngát rừng

Quây quần dưới gốc đào này

Tưởng nhớ tới người trồng cây

Từ trong ngục tối đã gieo mầm cho mùa xuân sáng nay...”

Bác Hồ, vị cha già kính yêu của dân tộc, đã được nhạc sĩ Hồ Bắc làm sống lại với những kỉ niệm đẹp về hình ảnh người chiến sĩ cách mạng đã hiến dâng trọn cuộc đời mang mùa xuân về cho núi rừng Tây Bắc nói

riêng, cho người dân Việt Nam nói chung qua hình tượng cây đào. Nhạc phẩm *Hát dưới cây đào Tô Hiệu* gợi ra một trời thương nhớ mênh mang đến người anh hùng dân tộc, người chiến sĩ cộng sản đã *Ươm mầm giống cách mạng trên quê hương mến yêu* của dân tộc Việt Nam.

3.1.3. Đề tài về người lính, về những chiến công của quân dân hai miền Nam Bắc

Tùng là một người chiến sĩ cách mạng, vì thế hình tượng người lính trong tác phẩm của Hồ Bắc rất chân thực, hào hùng. Trong hai cuộc kháng chiến chống Pháp và chống Mỹ của dân tộc, chiến tranh và bom đạn là cái nền để con người sống có ý nghĩa với những phẩm chất tốt đẹp được hiển hiện. Con người đã phải vượt lên sự tàn phá, hủy diệt để tồn tại, phát triển với vẻ đẹp sáng ngời, đặc biệt là hình ảnh người chiến sĩ đã thu hút rất nhiều bút lực của các văn nghệ sĩ, nhạc sĩ. Những người chiến sĩ ấy thật gần gũi, chân tình, yêu thương nhân dân, tổ quốc và vô cùng dũng cảm. Các anh từ nhân dân mà ra, mang trong trái tim những phẩm chất cao đẹp của giống nòi. Đó là bản chất, là nét đẹp chung rất cơ bản của anh bộ đội cụ Hồ được nói đến trong tác phẩm của nhạc sĩ Hồ Bắc. Cũng như mỗi loài hoa có hương sắc riêng, mỗi hình tượng người lính lại có những vẻ đẹp khác nhau. Chất anh hùng, tinh thần chiến đấu, hi sinh “cối riêng tư” của tâm hồn ở mỗi một hình tượng người lính lại có sắc thái biểu hiện rất khác nhau, tạo nên tính phong phú, đa dạng trong tác phẩm của Hồ Bắc. Bằng sự rung động tinh tế, Hồ Bắc đã khắc họa chân dung người lính theo cách riêng của ông như người lính trong ca khúc *Gửi anh chiến sĩ thông tin trên đảo* là một hình ảnh rất bình dị, mộc mạc:

“... Đảo nhỏ xa mờ, bên vách núi cao, bốn mùa sóng vỗ

Có người chiến sĩ hải quân, đứng canh biển khơi...”

Việc rất đời thường của người lính là canh gác bầu trời, giữ bình yên cho Tổ quốc,

nhưng người lính trong tác phẩm lại “*có đôi mắt thần soi bốn phương trời*”, “*nhìn qua lớp sóng bạc đầu, qua những lớp sương dày che phủ*”... Một hình tượng nhân cách hóa trong ca khúc, khiến cho anh chiến sĩ thông tin của Hồ Bắc hiện lên với vẻ đẹp hào hoa, lãng mạn. Đó chính là vẻ đẹp, là sức mạnh chiến đấu và chiến thắng của người chiến sĩ Việt Nam. Xuất thân từ những người nông dân chân lấm tay bùn và binh dị, mộc mạc: áo rách, quần vá, chân trần..., thế nhưng trên môi các anh lúc nào cũng nở nụ cười rất tươi.

Trong cái dữ dội, khốc liệt chiến tranh của một dân tộc quật khởi đứng lên, dùng gậy tầm vông chống lại sắt thép của kẻ thù, từ *Mùa xuân qua Trường Sơn, Quân sông Đuống, đến Sài Gòn quật khởi*, Hồ Bắc đã ghi lại một cách chân thật nhất về cuộc kháng chiến với những âm thanh trong sáng nhất, tha thiết nhất của quân và dân hai miền Nam – Bắc. Những ca khúc vang lên hùng tráng, đầy lòng tự hào “*rầm rập bước ta đi, rung chuyển đường phố Sài Gòn*”... Đó là lời mở đầu của bài hát *Sài Gòn quật khởi* với bước chân đi rầm rập, rung chuyển... – bước chân của anh giải phóng quân, của em bé bán báo, của những học sinh – sinh viên, của cô dân quân tự vệ và cả những bước chân của đoàn quân Việt Nam cũng chính là bước chân của người nhạc sĩ theo bộ đội chạy đi giải phóng Lạng Sơn, giải phóng Cao Bằng. Đó là nhịp hành khúc rần rỏi, vừa tự hào vừa phơi phơi niềm tin: “*Khi con chim én báo mùa xuân về, tin vui chiến thắng bay từ quê nhà. Sài Gòn ơi ta đang bước trên đường chiến thắng...*”. Giai điệu tha thiết, đầm thắm nhưng không kém phần hoành tráng, thể hiện niềm kiêu hãnh về một đất nước, một dân tộc anh hùng phát cao lá cờ giải phóng quê hương. Ca khúc này được viết trước 7 năm ngày miền Nam hoàn toàn giải phóng và cho đến hôm nay nhạc sĩ đã để lại cho miền Nam một ca khúc thật ý nghĩa và được phát sóng nhiều nhất trên Đài Tiếng nói Việt Nam.

3.1.4. Đề tài tình yêu, thiên nhiên và cuộc sống

Nơi biển xa là buổi chia tay, tiễn biệt giữa người con gái tiền phương với người chiến sĩ

trên biển. Cuộc chia tay đầy lưu luyến và xúc động được tác giả khắc họa bằng hình ảnh:

“... *Biển mênh mông một ngày nắng hồng*
Em tiễn anh đi tràn đầy nhớ mong
Bàn tay nhỏ ngáp ngừng vậy mãi...”

Kể ở người đi, cảnh từ biệt, chia li đã thể hiện tài tình trong cảm hứng sáng tác của Hồ Bắc về sự mưu cầu hạnh phúc của tuổi trẻ, sự bịn rịn luyến tiếc không muốn xa rời nhau, người con gái thì “*vậy mãi*”, còn người con trai đã phải nén nỗi nhớ thương da diết “*bao mùa trăng thương nhớ đầy vơi, vượt qua phong ba...*”, hiến dâng tuổi thanh xuân của mình cho ngày mai tươi sáng, “*Đón bình minh êm ả*”.

Anh sẽ về là một trong những ca khúc tiêu biểu của nhạc sĩ Hồ Bắc về niềm tin chiến thắng của người chiến sĩ nơi tiền tuyến với người con gái hậu phương. Cái giá của độc lập, tự do chính là máu xương của hàng vạn người lính nơi chiến trường, các anh đi chẳng tiếc đời xanh, mang trong mình cả bầu nhiệt huyết với trái tim sắt đá:

“... *Anh ra đi giết thù*
Đồng lúa chín em trông
Ngày mai đây chiến thắng
Đoàn quân chiến chinh về...”

Sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa “anh” và “em” trong *Anh sẽ về* của Hồ Bắc thật nhịp nhàng uyển chuyển. Đây cũng chính là điều mà tác giả muốn nói đến sự kết hợp và tác chiến giữa hậu phương và tiền tuyến của quân dân hai miền Nam Bắc, đoàn kết đánh đuổi kẻ thù cho mùa xuân tươi thắm “*trông sao bay khắp trời, em vẫn đợi anh về*”. Tình yêu thủy chung, son sắt, tuy xa cách đôi nơi mỗi người một ngã nhưng họ vẫn tin một ngày chiến thắng để được đoàn viên và sống một cuộc sống ấm no, hạnh phúc. Đây cũng chính là niềm mơ ước, khát vọng cháy bỏng của nhạc sĩ cũng như của mọi người dân Việt Nam yêu nước.

Với đề tài về thiên nhiên, về cuộc sống, nhạc sĩ Hồ Bắc đã có nhiều bài hát như: *Bến cảng quê hương tôi, Vườn thiên thai, Mùa xuân mới trên vùng cà phê yêu thương, Tình ca suối trắng, Về đền Hùng...* Những tác phẩm này được Hồ Bắc viết lên trong một không gian bao la, rộng lớn, với cảnh thiên nhiên trong vắt, rộn “*tiếng chim ca trong khóm mai vàng*”... (*Vườn thiên thai*), cho ta thấy cuộc sống mới được hồi sinh sau những mất mát và đau thương của chiến tranh, những con người lại say sưa, yêu cuộc sống. Trong bom đạn, các anh xung trận với khí phách “*rầm rập bước chân*” khí thế; khi hòa bình, các anh lại tiếp tục hiến dâng tuổi xanh cho những mùa xuân, cho những chuyến hàng đi dựng xây đất nước.

Nội dung đề tài trong các tác phẩm của Hồ Bắc rất phong phú và đa dạng với tình yêu quê hương đất nước, ca ngợi vẻ đẹp của Tổ quốc với niềm tự hào dân tộc và lòng đầy kiêu hãnh, bằng bút pháp sáng tạo ông đã chuyển tải đến người nghe những tình cảm sâu sắc, lớn lao đối với quê hương đất nước.

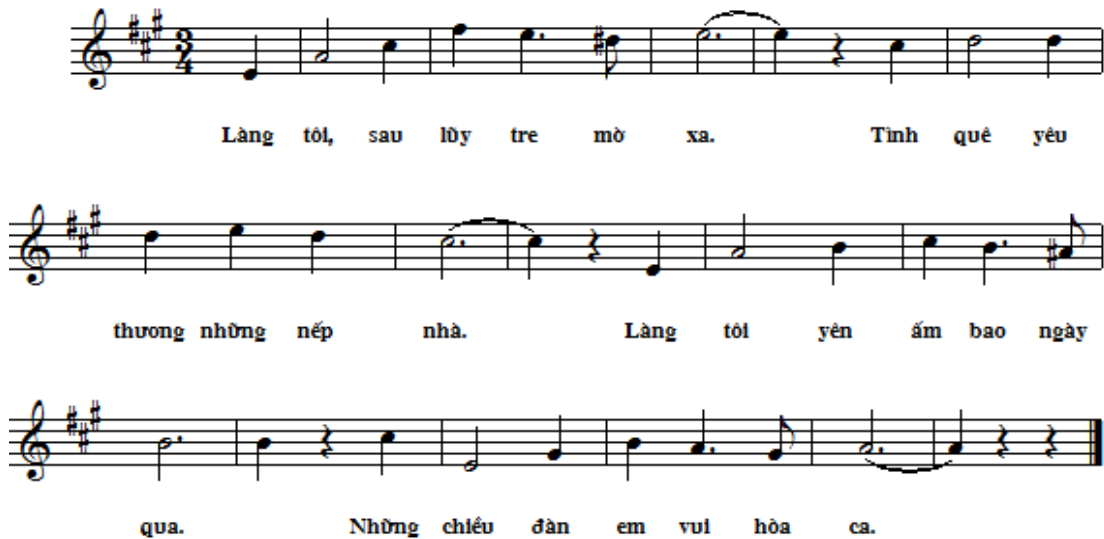
3.2. Thể loại trong các sáng tác của nhạc sĩ Hồ Bắc

Lĩnh vực sáng tác chính của nhạc sĩ Hồ Bắc là thanh nhạc. Ở lĩnh vực khí nhạc, ông có viết nhạc cho một số phim truyện, phim thời sự và phim hoạt hình.

Thể loại nổi trội của nhạc sĩ là ca khúc với số lượng lớn tác phẩm. Ngoài ra, ông còn viết nhiều tác phẩm ở thể loại ca khúc, ca khúc hợp xướng và hợp xướng.

3.2.1. Ca khúc

Trong các ca khúc của nhạc sĩ Hồ Bắc, mảng ca khúc trữ tình đóng một vai trò quan trọng với nhiều thủ pháp sáng tác khác nhau và đây cũng là mảng thể hiện rõ nhất phong cách của nhạc sĩ: nhẹ nhàng, đôn hậu, dịu dàng, thấm đượm tình yêu thương. Các ca khúc trữ tình đã thể hiện chiều sâu nội tâm của nhạc sĩ với các cung bậc khác nhau.



Hình 1. Trích đoạn ca khúc *Làng tôi*

Những ca khúc trữ tình kiêu trản thuật thể hiện sự giải bày, kể lại những sự việc, những câu chuyện, những con người trong cuộc sống hiện hữu (Tú Ngọc, 2000). Các ca khúc này thường có nội dung diễn tả tình cảm của nhạc sĩ với quê hương đất nước.

Làng tôi diễn tả tình cảm tha thiết của nhạc sĩ với quê hương, đất nước cùng những kỉ niệm thời thơ ấu và lòng căm thù giặc sâu sắc. Với giai điệu giản dị, lắng mạn, nhạc sĩ đã thể hiện nỗi nhớ quê hương được hòa quyện cùng tình cảm kháng chiến đầy xúc động (Hình 1).

Đến giai đoạn kháng chiến chống Mỹ cũng như những năm sau 1975, nhạc sĩ Hồ Bắc sáng tác nhiều tác phẩm ở dạng này với sự phong phú hơn về đề tài, nội dung. Bên cạnh các ca khúc về đề tài quê hương, đất nước như: *Quê hương* (1955), *Đêm trong rừng* (1964), *Bến cảng quê hương tôi* (1970), *Một vùng chè tôi yêu* (1984), *Về đền Hùng* (1986)... , nhạc sĩ còn diễn tả tình quân dân, tình đồng đội với các ca khúc: *Em yêu đàn trẻ bản làng quê em* (1972), *Hoa hồng trên điểm tựa* (1984), *Kỉ ức mùa xuân* (1997), *Gửi anh chiến sĩ thông tin trên đảo* (1986)...

Hồ Bắc là một nhạc sĩ chịu khó đi nhiều nơi, tiếp cận với các hiện tượng trong cuộc sống xã hội. Những chuyến đi thâm nhập thực tế để sáng tác gặp rất nhiều gian khổ, có

lúc vui, lúc buồn... nhưng không bao giờ làm ông nản chí, ngược lại ông đã cảm nhận được cuộc sống và con người ở những vùng miền mà ông đã đi qua với các cung bậc cảm xúc ở mỗi địa phương mà ông đặt chân tới. Do vậy, ông đã có rất nhiều ca khúc về các vùng, miền và các thành phố như: *Gửi Việt Trì thành phố ngã ba sông* (1974), *Bình Dương làng biển quê em* (1977), *Tình ca Hải Phòng* (1978), *Tình yêu Củ Chi* (1978), *Đến với biển quê em* (1980), *Cùng anh về thăm Hà Tiên* (1982), *Có ai về Thành Huế* (1982), *Về miền quê cát*, *Một vùng chè tôi yêu* (1984), *Dưới chân núi Hoàng Liên* (1984), *Về đền Hùng* (1986), *Chiều xuân Nha Trang* (1997), *Đà Lạt thành phố mộng mơ* (1995), *Về đây Côn Đảo* (2001), *Sài Gòn chiều chia tay* (2003), *Quê tôi Bắc Ninh – Kinh Bắc thành phố anh hùng* (2005), *Non thiêng Yên Tử* (2005)...

Mặc dù nhạc sĩ Hồ Bắc sinh ra ở Bắc Ninh nhưng ngay từ sau hòa bình lập lại ở miền Bắc năm 1954, ông đã về công tác tại Ban văn nghệ Đài Tiếng nói Việt Nam. Với sự gắn bó với Hà Nội, nhạc sĩ đã thể hiện tình yêu và những cảm xúc sâu đậm của mình qua rất nhiều ca khúc như: *Chiều Hồ Tây* (1954), *Tuổi trẻ Hà Nội lên đường* (1970), *Mùa xuân qua cầu Thăng Long* (1984), *Đi trong phố cổ Hà Nội* (thơ Vũ Quân Phương), *Trên đường Hà Nội* (thơ Hải Như), *Hà Nội của tôi* (1995), *Một thoáng Tây Hồ* (thơ Xuân Quý – 1999)...



Hình 2. Trích đoạn ca khúc *Hà Nội của tôi*



Hình 3. Trích đoạn ca khúc *Tôi nghe khúc nhạc về thành phố Leningrat*



Hình 4. Trích đoạn ca khúc *Hoa hồng trên điểm tựa*

Ca khúc *Hà Nội của tôi* trong giai điệu ngọt ngào, giọng E-dur lạc quan rộn rã với ca từ hàm súc ý sử thi, quá khứ, hiện tại và tương lai luôn đan xen với cảnh sắc Hà Nội muôn màu vừa cổ kính, vừa hiện đại: “... *Hà Nội mái ngói nghiêng nghiêng. Thành cổ rêu phong, bao lâu đài, hồ xanh in bóng Tháp Rùa uy nghi*” như muốn nói bao điều về cuộc sống, về thời gian, về tình yêu... (Hình 2). Hồ Bắc thật nặng lòng với Hà Nội. Trong *Hà*

Nội của tôi, nhạc sĩ đã muốn nói lên biết bao nhiều điều, mặc dù ông đã gửi gắm những cảm xúc về Hà Nội trong không ít những ca khúc khác của mình. Phải chăng tâm trạng của nhạc sĩ chứa đựng một nỗi niềm yêu thương tha thiết nên tình cảm đó đã kết tựa và thăng hoa vào lúc chín muồi nhất, đến độ phải cất lên những giai điệu đầy cảm xúc để bộc bạch tâm hồn của mình với thành phố thân yêu.

Những ca khúc trữ tình kiểu chính luận là các ca khúc có chủ đề “vừa mang màu sắc công dân, vừa mang màu sắc chính luận”. Âm nhạc của các ca khúc này thường có tính chất ngậm ngội, kịch tính. Các ca khúc của nhạc sĩ Hồ Bắc ở dạng này không nhiều, tính “chính luận” thường được đan xen trong các ca khúc hợp xướng hoặc hợp xướng.

Ca khúc *Một thoáng Tây Hồ* (1999) là dòng cảm xúc thể hiện sự suy tư, trầm trở của nhạc sĩ khi nghĩ về lịch sử hào hùng của dân tộc, về những năm tháng chiến tranh cùng những hi sinh mất mát:

“Đền Trấn Võ, tiếng chuông rền vang mãi
Thời gian trôi như dòng lũ sông Hồng
Hồn đất mẹ bốn ngàn năm khắc khoải
Vẫn trở về một dáng đứng Thăng Long...”

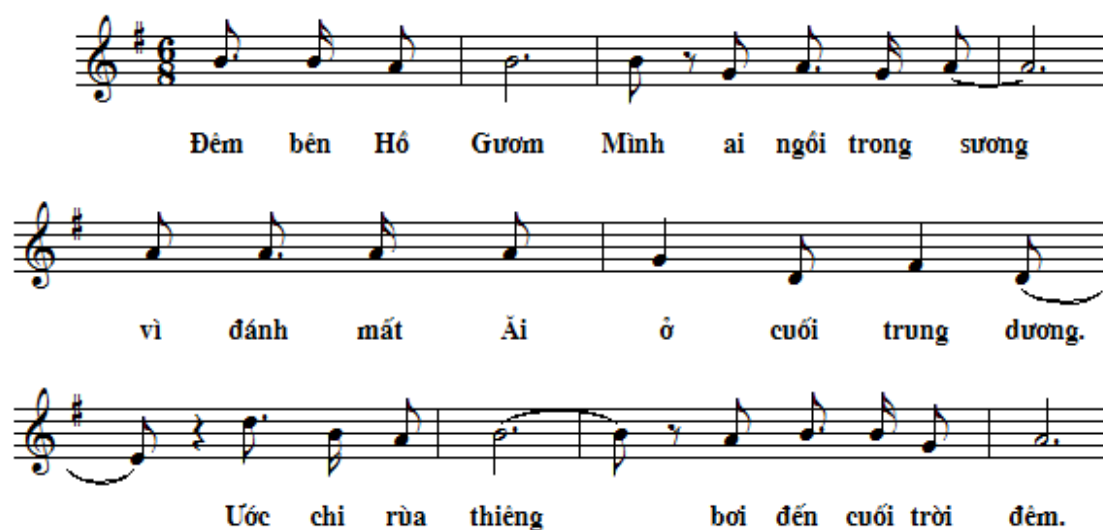
Ca khúc *Tôi nghe khúc nhạc về thành phố Leningrat* (1978) là một ca khúc trữ tình mang tính sử thi. Nhạc sĩ Hồ Bắc xúc động mạnh mẽ sau khi nghe bản giao hưởng số 7 – Giao hưởng Leningrat của nhạc sĩ Shostakovich. Ông đã có sự liên tưởng giữa cuộc chiến tranh vĩ đại của nhân dân Xô Viết với cuộc kháng chiến chống Mỹ của đồng bào ta. Âm nhạc của

ca khúc mang tính ngậm ngội với giai điệu sử dụng thủ pháp điệp âm (Hình 3).

Những bài trữ tình mang phong cách dân gian là những ca khúc có chất liệu âm nhạc dân gian các vùng, miền. Hồ Bắc thường không lấy nguyên một nét dân ca nào mà chủ yếu khai thác âm điệu đặc trưng trong dân ca của từng vùng miền, từng dân tộc để xây dựng chủ đề. Nghe các ca khúc ở phong cách này, chúng ta thường dễ dàng nhận ra âm hưởng quen thuộc trong âm nhạc dân gian của một vùng quê nào đó. Với ca khúc *Hoa hồng trên điểm tựa* (1984), nhạc sĩ ca ngợi người chiến sĩ biên phòng, ngày đêm canh giữ biên cương phía Bắc của Tổ quốc. Nhạc sĩ Hồ Bắc đã đưa vào ca khúc này giai điệu âm hưởng của cây đàn tính với các âm luyện láy, các nốt điệp âm cùng tiết tấu rất đơn giản nhưng mang đậm phong cách dân ca Tây (Hình 4). Còn các ca khúc *Tình yêu Củ Chi* (1978), *Đến với biển quê em* (1980)... lại mang đậm chất dân ca Nam Bộ với các âm luyện láy, tiết tấu chùm ba và đảo phách, cùng các bước nhảy quãng 7 trưởng (Đô# – Ré) đặc trưng (Hình 5).



Hình 5. Trích đoạn ca khúc *Đến với biển quê em*



Hình 6. Trích đoạn ca khúc *Bâng khuâng bên hồ*



Hình 7. Trích đoạn ca khúc *Hát cùng sông nước quê ta*



Hình 8. Trích đoạn ca khúc *Non thiêng Yên Tử*

Những năm sau này, nhất là giai đoạn sau 1975, nhạc sĩ Hồ Bắc viết khá nhiều tình ca. Có thể kể đến các ca khúc tiêu biểu như: *Tình ca Hải Phòng* (1978), *Tình khúc ngàn dâu* (1995), *Bâng khuâng bên hồ* (thơ Hoàng Minh Châu), *Nơi biển xa*, *Tình ta không bao giờ phai* (1996), *Kí ức mùa xuân* (1997), *Vườn thiên thai đón bạn* (1999)... Các bài tình ca của nhạc sĩ Hồ Bắc thể hiện nội tâm rất đa dạng, lúc cô đơn khi xa người yêu, khi nồng nàn ấm áp, thấm đượm sự say mê, dịu dàng... (Hình 6).

3.2.2. Ca khúc – hợp xướng

Ca khúc - hợp xướng là loại ca khúc được mở rộng về quy mô, bố cục và được thể hiện chủ yếu bằng phương thức hợp xướng - đồng ca kết hợp với lĩnh xướng - đơn ca. Giai đoạn trước 1975, nhạc sĩ Hồ Bắc đã sáng tác bản ca khúc – hợp xướng *Hát cùng sông nước quê ta* (1966). Với tính chất tươi sáng, âm hưởng ấm áp, nồng hậu, nội dung của ca khúc ca ngợi các công trình thủy lợi, đưa nước về

đồng ruộng giúp người nông dân có những vụ mùa bội thu (Hình 7).

Đoạn 1 là sự luân phiên giữa phần lĩnh xướng và phần đồng ca, âm nhạc dàn trải, duyên dáng diễn tả tình cảm biết ơn của người nông dân với dòng sông mang nặng nghĩa tình, dòng sông đã gắn bó với họ trong sản xuất cũng như trong đấu tranh với giặc ngoại xâm. Đoạn 2 là phần solo của giọng lĩnh xướng, đoạn nhạc mang âm hưởng ngợi ca, diễn tả niềm vui xướng khi được sống trong hòa bình, làng quê rộn rã tiếng cười. Đoạn 3 là sự đối đáp giữa phần lĩnh xướng và hợp xướng. Tính chất trữ tình kết hợp với cảm xúc sôi nổi, tự hào của đoạn nhạc đã vẽ lên bức tranh nông thôn mới ở miền Bắc những năm 60 của thế kỉ XX.

Các ca khúc – hợp xướng ở giai đoạn này còn có tác phẩm *Tiếng hát ban mai* (1969), *Đất nước đẹp giàu* (1972), *Tâm tình người thợ đường sông*...

Hình 9. Trích đoạn ca khúc *Ca ngợi Tổ quốc*

Sau năm 1975, nhạc sĩ đã sáng tác nhiều ca khúc - hợp xướng thể hiện các cung bậc tình cảm khác nhau như *Chia tay Hạ Long* (1986), *Từ mười mùa xuân Mai Linh vươn xa* (2003), *Quê tôi Bắc Ninh – Kinh Bắc thành phố anh hùng* (2005)... Trong đó, *Non thiêng Yên Tử* là một tác phẩm có tính tự sự, sâu lắng, thể hiện nội tâm của tác giả nhân chuyến đi thăm Yên Tử, nghĩ về đạo Phật, về nghĩa tình trong cuộc sống. Tác phẩm gồm nhiều phần do lĩnh xướng giọng nam, giọng nữ cùng dàn hợp xướng trình bày, giữa các đoạn là các phần nhạc nổi để tạo sự liên kết (Hình 8).

3.2.3. Hợp xướng

Bên cạnh nhiều ca khúc – hợp xướng, nhạc sĩ Hồ Bắc có ba bản hợp xướng được

dàn dựng, biểu diễn được nhiều người biết đến và đã góp phần tạo nên tên tuổi của ông trong lĩnh vực sáng tác. Tác phẩm nổi tiếng nhất của ông đó là bản hợp xướng *Ca ngợi Tổ quốc* (1960). Tác phẩm này được nhạc sĩ Hồ Bắc viết vào dịp kỉ niệm 15 năm thành lập nước Việt Nam dân chủ cộng hòa (1945 – 1960). Đây là bản hợp xướng hỗn hợp diễn tả tình yêu nồng nàn, chân thành cùng cảm xúc tự hào đối với Tổ quốc của nhạc sĩ (Hình 9). Bản hợp xướng như bức tranh hoành tráng bằng âm thanh về Tổ quốc đã được bao thế hệ tuổi trẻ hát.

4. KẾT LUẬN

Hồ Bắc là nhạc sĩ từng trải, với sự tìm tòi và sáng tạo, ông đã có nhiều tác phẩm thành

công với chất lượng nghệ thuật cao. Những sáng tác của ông đã xuyên suốt từ cuộc kháng chiến chống Pháp, chống Mỹ đến công cuộc xây dựng và phát triển đất nước hiện nay. Trong mấy chục năm sáng tác, dù viết về đề tài người lính hay những ca khúc mang tính thời sự, chính trị, trữ tình hoặc ca ngợi quê hương đất nước, người nghe vẫn dễ dàng nhận ra sự thân quen, gần gũi với một phong cách giản dị mộc mạc của một nhạc sĩ đã cống hiến cả cuộc đời cho nghệ thuật âm nhạc Việt Nam.

Trong tập ca khúc *Tổ quốc yêu thương*, khi cảm nhận về âm nhạc của Hồ Bắc, Nguyễn Lưu đã viết: “Hồ Bắc là nhạc sĩ của tình thương, ngay cả khi viết những trang ca *Giữ biển trời Xô Viết Nghệ An, Sài Gòn quật khởi...* thì ông cũng chỉ cầu mong sự bình an cho quê hương. Đứng dậy chống xâm lăng bảo vệ quê hương là sự chẳng đáng dừng, song chống chiến tranh mới là sở ước của ông. Vì vậy nên khi được tin Sài Gòn giải phóng, đất nước liền một dải, Hồ Bắc cảm bút viết ngay *Tổ quốc yêu thương* – một ca khúc giàu tính nhân văn, rất Hồ Bắc. Ông có

một chỗ đứng sang trọng trong nền âm nhạc cách mạng Việt Nam” (Hồ Bắc, 2008).

Như vậy, âm nhạc của Hồ Bắc không cầu kì mà mang đậm phong cách trữ tình, nhẹ nhàng, dịu dàng mà thấm đượm tình yêu quê hương, đất nước, yêu cuộc sống và con người như chính tâm hồn ông vậy. Ông thuộc thế hệ bắt đầu sự nghiệp của mình từ những ngày đầu cách mạng cùng với những người đồng chí, đồng nghiệp đã góp phần tạo dựng nên một nền âm nhạc mới với những chất lượng nghệ thuật mới. Đến nay, tuy ông đã là người thiên cổ (ông đã từ trần ngày 8 tháng 2 năm 2021 do tuổi cao, sức yếu) song những tác phẩm của ông vẫn còn mãi với thời gian và người yêu âm nhạc Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Hồ Bắc. (2008). *Tổ quốc yêu thương*. Hà Nội: Nxb Âm nhạc.
- Lê Văn Toàn. (2010). *Tổng tập âm nhạc Việt Nam*. Hà Nội: Nxb Văn hóa.
- Tú Ngọc. (2000). *Âm nhạc mới Việt Nam, tiến trình và thành tựu*. Hà Nội: Nxb Viện Âm nhạc.